SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

10-maxsus son (5-jild)

2025

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPR1342V5SI10Y2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/10 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY’ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahammatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo oʻgʻli – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar boʻlimi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod Oʻktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b,;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent,;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Joʻraboy – falsafa fanlari doktori, professor;

Gʻaybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Moʻmin – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Oʻroqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Koʻchimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov Gʻaybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Togʻayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasida xizmat koʻrsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat Gʻaybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Joʻrayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom oʻgʻli — yuridik fanlar boʻyicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport boʻyicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, Oʻzbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Poʻlatovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, Oʻzbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, Oʻzbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Boʻtayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, Oʻzbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI
5-jild, 10-maxsus son (noyabr, 2025). - 450 bet.

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Ismoilov Ubaydulla Mamat oʻgʻli
SUYIRLITEPA YODGORLIGIDA OLIB BORILGAN ARXEOLOGIK TADQIQOTLAR VA TOPILGAN AYRIM TANGALAR TAHLILI 11-19

Saidboboyeva Gulzora Nematjonovna
OʻZBEKISTON ELEKTR ENERGETIKA SANOATI RIVOJIDA D.P.ROZITNING OʻRNI 20-24

Umarov Sardor Yakubovich
XX ASRNING OXIRI-XXI ASR BOSHIDA GERMANIYA DAVLAT MOLIYASI VA BIRLASHTIRISHNING MOLIYAVIY OQIBATLARI........ 25-31

Eshonkulov Shaxzod Eshkuvatovich
AHOLINING LOKAL-ETNOGRAFIK GURUHLARI VA ULAR BILAN BOGʻLIQ TOPONIMLAR 32-37

Olimov Nodirbek Anvarjon oʻgʻli
QOʻQON XONLIGI ETNIK HOLATIGA OID MAʼLUMOTLAR (“TARIXI SHOHRUXIY” ASARI MISOLIDA) 38-41

Moʻminov Xusanboy Madaminjonovich, Daminova Mashhuraxon
DAVRIY MATBUOT VA UNING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI OʻRNI........ 42-45

Ahmedov Bahodir Ismailovich
OʻZBEKISTON RESPUBLIKASI ICHKI ISHLAR VAZIRLIGI AKADEMIYASINING TARIXIY BOSQICHLARI 46-55

Ravshanov Mahmud
ALISHER NAVOIYNING ASARLARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH MAHORAT: YECHIMLAR VA ZAMONAVIY YONDASHUV MASALALARI...... 56-59

Asadova Raʼno Baymanovna
OʻZBEKISTON VA HINDISTON OʻRTASIDAGI ILM-FAN HAMKORLIGI TARIXI VA ZAMONAVIY BOSQICHLARI 60-64

Qurbonova Margʻuba
OʻZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TIL SIYOSATI EVOLYUTSIYASI VA MILLIY IDENTITETNI SHAKLLANTIRISH JARAYONLARI (1991–2025 YILLAR TAHLILI) 65-68

Kamolova Habiba Muhammadiyevna
SOBIQ SOVET HOKIMIYATI YILLARIDA SHAHRISABZ IQTISODIY INFRATUZILMASIDAGI ZIDDIYATLI OʻZGARISHLAR 69-74

Ergashev Umar Kuziyevich
XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGI GʻUZOR BEKLIGI AHOLISI TARIXI (HARDURI ETNOGRAFIK GURUHI MISOLIDA) 75-79

Ergashev Akhror
THE FACTORS THAT HAVE LED TO INTERNAL CRISES IN PAKISTAN, AND THE SUBSEQUENT STRENGTHENING OF THE MILITARY'S ROLE IN THE COUNTRY'S POLITICAL LIFE 80-88

Qurbonov Abbos Shonazarovich
SUN'IY INTELLEKT YORDAMIDA ARXIV HUJJATLARINI TAHLIL QILISH:
YANGI TARIXIY YONDASHUVLAR 89-93

Esanova Nilufar
CHET EL INVESTITSIYALARINING O'ZBEKISTON SANOAT SIYOSATIDAGI O'RNI:
XALQARO HAMKORLIK TAJRIBASI ASOSIDA TAHLIL
(QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA) 94-97

Askarxodjayev Yaminxon Muxammedovich
"MAORIF VA O'QUTG'UCHI" JURNALI "MEHNAT MAKTABI NIMA DEMAK?"
MAQOLASIDA O'ZBEKISTON SSRDA AMALIY TA'LIM G'OYASINING DASTLABKI
NAZARIY ASOSLARI (1925-YIL, 1-SONI MISOLIDA) 98-105

Ismatova Zulfizar
O'ZBEK MILLIY KIYIMLARINING TAVSIFI VA TASNIFI 106-114

Abdualimova Durdona Shavkat qizi
G'AZNAVIYLAR QUDRATINING YEMIRILISH NUQTASI 115-125

Xadjamuratova Matlyuba Xoshimovna
YOSHLARNI IJTIMOIY HIMOYA QILISH – TADQIQOTLARNING MUHIM YO'NALISHI 126-129

Elboyeva Shaxnoza
ILMIY RAHBARLIK VA INNOVATSION BOSHQARUVDA
O'ZBEK AYOL OLIMALARINING ROLI 130-134

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Doniyorova Shaxnoza Doniyorovna
O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA GEOLOGIYA VA YENGIL SANOAT TARMOQLARI
O'RTASIDAGI INTEGRATSIYANING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI 135-142

Jumaniyazov Nodirbek Odilbek o'g'li
MINTAQA IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA
SANOAT TARKIBIY O'ZGARISHLARIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR
(XORAZM VILOYATI MISOLIDA) 143-151

Sharipova Gulchehra Farhod qizi
IMPROVING THE PRACTICAL MECHANISM OF EDUCATION QUALITY
MANAGEMENT BASED ON FOREIGN EXPERIENCE:
IN THE CASE OF JAPAN 152-157

Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li
MARKAZIY OSIYO DAVLATLARIDA MAHALLIY BOSHQARUV TIZIMLARIDA SUN'IY
INTELLEKT QO'LLASH TAJRIBASI: O'ZBEKISTON UCHUN XULOSALAR 158-162

Sharopov Nurmuhammad Bobirovich
DAVLAT SIYOSATI VA YASHIL IQTISODIYOT:
SUBSIDIYALAR, SOLIQ VA RAG'BATLAR 163-166

Ibragimov Nodir Nusriddinovich
AGRAR SEKTORNI INNOVATSION RIVOJLANISHNI TA'MINLASHDA EKONOMETRIK
PROGNOZLASH USLUBLARINING TAKOMILLASHTIRILGAN YONDASHUVLARI 167-174

Soxadaliyev Abdurashid Mamadaliyevich
CHORVACHILIK MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQARISH HAJMINI OSHIRISHDA
BOZOR MEXANIZMLARINI RIVOJLANTIRISH 175-179

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Raupova Ra'no Sohibovna
GLOBALLASHUV VA AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA IBN SINO MEROSIDAN
FOYDALANISH 180-184

Mamayusupov Umidjon Kurbanovich
JAMIYATNI BOSHQARISHDA ILMIY BASHORATNING METODOLOGIK
VA PROGNOSTIK VAZIFALARI 185-189

Ergashev Ozodbek Shavkatovich
YANGI DAVR G'ARB FALSAFASIDA INSON MUAMMOSI 190-194

Alimova Shaxnoza Xamidovna
NOGIRONLIGI BO'LGAN YOSHLARNING JAMIYAT HAYOTIDAGI TO'LAQONLI
ISHTIROKI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR 195-205

Tolipov Baxtiyor
YOSHLAR IQTISODIY FAOLLIGINING TARIXIY GENEZISI VA RIVOJLANISH OMILLARI 206-211

Rasulov Azizxon Mukhamadqodirovich
AXBOROT TIZIMLARI, MAHSULOTLARI VA XIZMATLARIDAN AXBOROT
BIZNESI MUHITINI YARATISH ASOSLARI 212-218

Abdullayeva Ziyoda Nabiyevna
RAQAMLI JAMIYATDA AXLOQIY ISHONCHNI AVTOMATIK BAHOLASH TIZIMI 219-225

Yekubova Mavluda Iskandarovna
RAQAMLASHGAN JAMIYATDA KOMMUNIKATIV REALLIK VA KOMMUNIKATIV
RATSIONALLIK 226-232

Madraximov Atabek Abduraximovich
EKOLOGIK TARBIYA HAMDA BILIM – EKOLOGIK MADANIYAT POYDEVORI 233-238

Рахматов Нуриддин Негкадамович
МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ
В ТВОРЧЕСТВЕ ХУСЕЙНА ВОИЗА КАШИФИ 239-243

Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna
YOSHLAR ORASIDA GIYOHVAND MODDALAR VA SPIRTLI ICHIMLIKLARGA
QIZIQISHNING IJTIMOIY SABAB VA OQIBATLARI 244-247

Xudoykulov Azamat Beshumovich, Saidov Shomahmud Azamat o'g'li
INSON FALSAFASI 248-252

Baratova Madina Xasanovna
KAMBAG'AL OILA FARZANDLARINING IJTIMOIY FAOLLIGINI TA'MINLASH:
INDIVIDUAL VA IJTIMOIY OMILLAR 253-259

Ismoilov Maxamadixon Isroilovich
IQTISODIY ADOLAT VA FAROVONLIK FALSAFASI:
ETIK TAMOYILLAR VA IJTIMOIY NOMUTANOSIBLIKLAR TAHLILI 260-269

Obidov Asliddin Shavkatovich
COSMIC UNITY AND MORAL CONSCIOUSNESS:
REINTERPRETING FARGHANI'S COSMOLOGY THROUGH CHITTICK'S LENS 270-274

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Kaniyazova Jupargul Orinbayevna
THE RETROSPECTIVE PLOT IN THE SHORT NOVELS OF CH.AITMATOV 275-280

Алиева Эльвина Аметовна, Нуруллаева Дилбар Алиевна
СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ СРАВНЕНИЯ НА ЛЕКСИЧЕСКОМ,
СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОМ И МОРФОЛОГИЧЕСКОМ УРОВНЯХ
(НА МАТЕРИАЛЕ РАССКАЗОВ А. И. КУПРИНА) 281-285

Sanaqulova Fayoza
REKLAMA MATNLARIDA METAFORA TURLARI VA YONDOSH HODISALAR 286-289

Ruzibayeva Aziza Kahramanovna
THE THEME OF EXILE AND ALIENATION IN BYRON’S POETRY 290-293

Norqobilova Nigora Uralovna
O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI OLQISH VA QARG‘ISH SO‘ZLARNING
LINGVOMADANIY SHARTLANISHI 294-298

Ahmedova Fayyoza Rashidovna
O‘ZBEKISTONDA ICHKI TURIZM RIVOJLANISHINING INFRATUZILMAVIY,
RAQAMLI VA SOTSIOMADANIY DRAYVERLARI 299-306

Elmuratova Zamira Khodjamuratovna
SOME PECULARITIES OF ENGLISH, KARAKALPAK
AND TURKMEN PROVERBS ABOUT LABOR 307-310

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Sultanova Sabohat Alisherovna
FURTHER DEVELOPMENT OF THE INSTITUTE FOR ASSESSMENT OF REGULATORY
IMPACT IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN AS AN ELEMENT OF
"SMART REGULATION" 311-317

Qushboqov Shohrux Xasan o‘g‘li
JAZONI IJRO ETISH MUASSASALARINING TURLARI VA ULARNING
FUQAROLIK-HUQUQIY MAQOMINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI
BORASIDA AYRIM MULOHAZALAR 318-328

Egamberdiyev Vohidjon Otabekovich
JAZONI IJRO ETISH MUASSASALARIDAN OZOD ETILGAN SHAXSLARNI IJTIMOIY
REABILITATSIYA QILISH VA MOSLASHTIRISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH 329-339

Xushvaqtov O‘tkir Temirovich
VOYAGA YETMAGANLAR TOMONIDAN SODIR ETILADIGAN JINOYATLAR
PROFILAKTIKASI BO‘YICHA MILLIY QONUNCHILIK NORMALARI TAHLILI 340-346

Leonid Khvan Borisovich, Zilola Gulimova
THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PUBLIC ADMINISTRATION 347-353

Normatova Shirin Abdulnabiyevna
XOTIN-QIZLARGA NISBATAN ZO‘RAVONLIKKA QARSHI KURASH BO‘YICHA MILLIY
QONUNCHILIKDAGI BO‘SHLIQLAR TAHLILI 354-362

Каюмова Асаля Султномуродовна
ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ РЕФОРМЫ В УЗБЕКИСТАНЕ:
ПРАКТИЧЕСКИЕ РЕЗУЛЬТАТЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ 363-368

Abdullayeva Sabohat Asatullo qizi
KRIPTOAKTIVLARGA OID JINOYATLAR VA XALQARO HUQUQIY TARTIBGA SOLISH ... 369-377

Imomniyozov Doniyorbek Baxtiyor o'g'li
VIRTUAL MULKNING HUQUQIY REJIMI: SUI GENERIS YONDASHUV 378-392

Amonov Zavqiddin
ISLOM HUQUQIDA MULKIY HUQUQLAR PARADIGMASI 393-400

Saidmuradov Najmiddin Nabijonovich
YUQORI INSTANSIYA SUDLARIDA PROKUROR ISHTIROKINING
JINOYAT-PROTSESSUAL JIHATLARI 401-405

Makhmudjanova Mokhirakhon
ANALYSIS OF INTERNATIONAL EXPERIENCE IN ENSURING GENDER EQUALITY........ 406-411

Нормуродова Азиза Азимжон кизи
СЕКСУАЛЬНОЕ НАСИЛИЕ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИЗОБРАЖЕНИЙ:
ПОНЯТИЕ, ФОРМЫ И ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ 412-418

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Utkirov Nusrat
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA HARAKAT SIFATLARINI
RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA MUAMMOLI-
MODULLI YONDASHUVLAR 419-424

Jamolova Shahlo Qobilovna
BO'LAJAK FIZIKA FANI O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENTLIGINI DASTURIY
TA'LIM VOSITALARIDAN FOYDALANIB RIVOJLANTIRISH METODIKASI
("REAL GAZLAR. MOLEKULALARARO O'ZARO TA'SIR. REAL GAZLAR.
VAN-DER-VAALS TENGLAMASI" MAVZU MISOLIDA) 425-428

Rasulova Moxidil
TIBBIYOT TA'LIMI TIZIMIDA FUNDAMENTAL FANLARNI O'ZLASHTIRISHDA TALABALAR
BILIMINI BAHOLASHNING ASOSIY SABABLARI VA DIDAKTIK IMKONIYATLARI 429-438

Ismailov Oybek Abdurasulovich
ANESTEZIOLOGIYA FANINI O'QITISHDA ENTRUSTABLE PROFESSIONAL
ACTIVITIES (EPA) TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANIB TALABALARGA MALAKAVIY
TA'LIM BERISH 439-445

Davlatova Nilufar Vosiljonovna
BO'LAJAK IQTISODCHI MUTAXASSISLARNING KREATIV IQTISODIY FIKRLASHINI
RIVOJLANTIRISHDA PROBLEMALI VA LOYIHALI O'QITISH TEXNOLOGIYALARI 446-449

SCIENCE PROBLEMS.UZ

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari
Actual Problems of Humanities and Social Sciences
Volume 5 | Special Issue 10 | 2025
ISSN Online: 2181-1342

Received: 20 October 2025
Accepted: 15 November 2025
Published: 30 November 2025

Article / Original Paper

ANALYSIS OF GAPS IN NATIONAL LEGISLATION ON COMBATING VIOLENCE AGAINST WOMEN

Normatova Shirin Abdulnabiyevna
Independent researcher of the Academy
of the Ministry of Internal Affairs
E-mail: normatova@akadmvd.uz
www.orcid.org/0000-1234-5678-9101

Abstract. This scientific article addresses the topic “Analysis of Gaps in National Legislation on Combating Violence Against Women” and evaluates the practical effectiveness of the Republic of Uzbekistan’s Law No. O‘RQ-562 of 2019 and the 2023 amendments through statistical and normative analysis. The study identifies key gaps: a 121% increase in violence cases (over 48,300 incidents from 2020–2025), only 17.5% effectiveness of protection orders, and a 3.9% disproportion between administrative and criminal cases. A comparative legal analysis is conducted with the experiences of Kazakhstan and Turkey. The results highlight 7 systemic gaps (lack of definitions, weak enforcement mechanisms, resource shortages). Recommendations: codify psychological and economic violence in separate articles, extend protection order duration to 6 months, and increase rehabilitation centers to 300+. These reforms could reduce violence by 15–25%. The research aligns with CEDAW and Sustainable Development Goals (SDG 5).

Keywords: gender-based violence, national legislation, gap analysis, protection order, psychological violence, economic violence, rehabilitation, CEDAW, SDG 5, Uzbekistan.

XOTIN-QIZLARGA NISBATAN ZO‘RAVONLIKKA QARSHI KURASH BO‘YICHA MILLIY QONUNCHILIKDAGI BO‘SHLIQLAR TAHLILI

Normatova Shirin Abdulnabiyevna,
O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi
Akademiyasi mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqola “Xotin-qizlarga nisbatan zo‘ravonlikka qarshi kurash bo‘yicha milliy qonunchilikdagi bo‘shliqlar tahlili” mavzusida olib borilib, O‘zbekiston Respublikasining 2019 yilgi O‘RQ-562-son Qonuni va 2023 yilgi o‘zgartirishlarining amaliy samaradorligini statistik va normativ tahlil orqali baholaydi. Tadqiqotda zo‘ravonlik holatlarining 121% o‘sishi (2020–2025 yillarda 48 300+ holat), himoya orderlarining 17,5% samaradorligi, ma’muriy va jinoiy ishlar orasidagi 3,9% nomutanosiblik kabi asosiy bo‘shliqlar aniqlangan. Solishtirma-huquqiy tahlil Qozog‘iston va Turkiya tajribasi bilan qiyoslangan. Natijalarda 7 ta tizimli bo‘shliq (ta’riflar yetishmasligi, ijro mexanizmlarining zaifligi, resurslar taqchilligi) ko‘rsatilgan. Takliflar: psixologik va iqtisodiy zo‘ravonlikni alohida moddalar bilan belgilash, himoya orderlari muddatini 6 oygacha uzaytirish, reabilitatsiya markazlari sonini 300+ ga yetkazish. Ushbu islohotlar zo‘ravonlikni 15–25% ga kamaytirishi mumkin. Tadqiqot CEDAW va Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG 5) talablariga muvofiq.

Kalit so‘zlar: gender zo‘ravonligi, milliy qonunchilik, bo‘shliqlar tahlili, himoya orderi, psixologik zo‘ravonlik, iqtisodiy zo‘ravonlik, reabilitatsiya, CEDAW, SDG 5, O‘zbekiston.

DOI: https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI10Y2025N56

Kirish. Xotin-qizlarga nisbatan zo‘ravonlik (ГАЗ) bugungi kunda global miqyosda eng dolzarb inson huquqlari muammolaridan biri bo‘lib, O‘zbekiston jamiyatida ham ijtimoiy,

iqtisodiy va madaniy oqibatlarga olib kelmoqda. Dunyo sogʻliqni saqlash tashkiloti (DSST) maʼlumotlariga koʻra, ayollarning 35% gacha umri davomida jismoniy yoki jinsiy zoʻravonlikka duch keladi, bu esa nafaqat shaxsiy travmalarni, balki oila barqarorligi, bolalar tarbiyasi va milliy iqtisodiyotga salbiy taʼsir koʻrsatadi. Oʻzbekistonda 2019-yil 2-sentyabrda qabul qilingan "Xotin-qizlarni tazyiq va zoʻravonlikdan himoya qilish toʻgʻrisida"gi OʻRQ-562-son Qonun zoʻravonlikka qarshi kurashning huquqiy asosini yaratgan boʻlsa-da, amaliyotda uning samaradorligi bir qator tizimli boʻshliqlar tufayli cheklanmoqda. Masalan, 2020–2025-yillarda zoʻravonlik holatlari 121% ga oshganiga qaramay (48 300 dan ortiq holat), himoya orderlari faqat 8 430 tani tashkil etgan, bu esa qonun ijrosidagi boʻshliqlar mavjudligini koʻrsatadi [1].

Milliy qonunchilikning asosiy boʻshliqlari quyidagilardan iborat: birinchidan, zoʻravonlikning psixologik va iqtisodiy shakllarini aniq taʼriflamaslik (masalan, gaslighting, moliyaviy nazorat); ikkinchidan, reabilitatsiya va qayta integratsiya mexanizmlarini yetarli moliyalashtirmaslik (197 ta markazda faqat 3 kunlik boshpana); uchinchidan, maʼmuriy va jinoyat javobgarligi oʻrtasidagi nomuvofiqlik (2025-yilda 7 624 maʼmuriy ishga qarshi atigi 298 jinoyat ishi). Ushbu boʻshliqlar nafaqat qonun ustuvorligini zaiflashtiradi, balki CEDAW Konvensiyasi (1979) talablariga zid keladi, chunki davlat zoʻravonlik qurbonlarini kompleks himoya qilish majburiyatini toʻliq bajarmayapti.

Ushbu maqola "Xotin-qizlarga nisbatan zoʻravonlikka qarshi kurash boʻyicha milliy qonunchilikdagi boʻshliqlar tahlili" mavzusida olib borilib, IMRAD metodologiyasi asosida qonun hujjatlari, statistik maʼlumotlar va xalqaro standartlarni solishtirmali tahlil qiladi. Tadqiqotning maqsadi – qonunchilikdagi aniq boʻshliqlarni aniqlash, ularning sabab-oqibatlarini baholash va amaliy takliflar ishlab chiqishdir. Ilmiy ahamiyati shundaki, mavjud qonun bazasini takomillashtirish orqali zoʻravonlik holatlarini 15–20% ga kamaytirish va gender tenglikni taʼminlash mumkin. Maqola Oʻzbekistonning barqaror rivojlanish maqsadlariga (SDG 5: Gender Equality) mos keladigan huquqiy islohotlarga asos boʻlib xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Xotin-qizlarga nisbatan zoʻravonlikka qarshi kurash boʻyicha milliy qonunchilikdagi boʻshliqlar masalasi ilmiy adabiyotlarda keng va koʻp qirrali yoritilgan boʻlib, xalqaro huquqiy standartlar, milliy qonunchilik tahlili, sotsiologik nazariyalar va empirik statistik tadqiqotlarni oʻz ichiga oladi. Xalqaro adabiyotlarda BMTning CEDAW Konvensiyasi (1979) zoʻravonlikka qarshi kurashning universal huquqiy asosini yaratadi, unda davlatning "due diligence" majburiyati – yaʼni, zoʻravonlikni oldini olish, himoya qilish, jazolash va qurbonlarni reabilitatsiya qilish aniq belgilangan [1; modda 2, p. 12–15]. Istanbul Konvensiyasi (2011) esa zoʻravonlikning psixologik, iqtisodiy va raqamli shakllarini (cyberstalking, financial abuse) alohida taʼriflab, davlatlarni ularni jinoyat deb tan olishga majbur qiladi [2; modda 3, p. 8–10]. UN Women (2023) global hisobotida Oʻzbekiston qonunchiligidagi psixologik zoʻravonlikni aniq taʼriflamaslik (masalan, gaslighting, coercive control) va iqtisodiy zoʻravonlikni (moliyaviy nazorat, mulkdan mahrum qilish) maʼmuriy emas, balki jinoyat deb hisoblamaslik asosiy boʻshliqlar sifatida koʻrsatilgan [3; p. 25–26, jadval 4.1]. Human Rights Watch (2024) tadqiqotida Oʻzbekistonda himoya orderlarining qisqa muddatli (30 kun) va ijro etilmasligi (faqat 40% hollarda politsiya aralashuvi) qonun samaradorligini pasaytirishi, shuningdek, qurbonlarning murojaat qilishdan qoʻrqishi (stigma tufayli) taʼkidlangan [4; p. 44–47, grafik 3.2].

Milliy adabiyotlarda Oʻzbekiston Respublikasining "Xotin-qizlarni tazyiq va zoʻravonlikdan himoya qilish toʻgʻrisida"gi OʻRQ-562-son Qonuni (2019-yil 2-sentyabr) va unga kiritilgan oʻzgartirishlar (2023-yil 14-mart, OʻRQ-822-son) asosiy tahlil obyekti hisoblanadi. Qonunning 5-moddasida "tazyiq" atamasi umumiy shaklda berilgan boʻlsa-da, psixologik zoʻravonlikning aniq belgilari (masalan, doimiy tahdid, izolyatsiya, emotsional manipulyatsiya) keltirilmagan, bu esa sud amaliyotida qiyinchiliklar keltirib chiqarmoqda [5; modda 5, sharh]. Shavkat Mirziyoyevning PF-81-son Farmoni (2022-yil 7-mart) zoʻravonlikka qarshi kurashni mahalla darajasida kuchaytirish, xotin-qizlar masalalari boʻyicha inspektorlarni faollashtirishni buyurgan boʻlsa-da, qonunda iqtisodiy zoʻravonlik (masalan, oilaviy byudjetni nazorat qilish orqali ayolni qaram qilish) alohida modda sifatida belgilab berilmagan [6; band 4, p. 3]. Adliya vazirligi (2025) yillik hisobotida 2025-yilning 8 oyida 7 624 maʼmuriy ish (jarima, ogohlantirish) ochilganiga qaramay, atigi 298 jinoyat ishi (JK 136-moddasi boʻyicha) qoʻzgʻatilgani qonun ijrosidagi nomuvofiqlikni yaqqol koʻrsatadi [7; p. 18–19, jadval 2.4]. Bu esa maʼmuriy va jinoyat javobgarligi oʻrtasidagi boʻshliqni tasdiqlaydi.

Sotsiologik nazariyalar nuqtai nazaridan R. Inglehart postmodem jamiyatdagi qadriyatlar oʻzgarishi (individualizmning kuchayishi, anʼanaviy oila modelining zaiflashishi) zoʻravonlik shakllarini murakkablashtirishini va qonunlarni doimiy yangilab borishni talab etishini taʼkidlaydi [8; p. 6–32]. N. Shermuhammedova fan metodologiyasida qonun hujjatlarini tizimli tahlil qilish, normativ-huquqiy hujjatlarning ijtimoiy samaradorligini baholash uchun "gap analysis" (boʻshliq tahlili) usulini qoʻllash zarurligini koʻrsatadi [9; b. 112–115, 25–26-betlar]. Statistik adabiyotlarda Ichki ishlar vazirligi va Davlat statistika qoʻmitasi maʼlumotlari (2020–2025) zoʻravonlik holatlari 121% oshganini (48 300+ holat), himoya orderlari faqat 8 430 tani (2020) tashkil etganini, reabilitatsiya markazlarining 197 tadan iborat boʻlishiga qaramay, faqat 14 849 murojaat qayd etilganini koʻrsatadi [10; jadval 3.2, grafik 4.1]. Bu esa qonunchilikdagi boʻshliqlar tufayli murojaatlarning 60% gacha yashirin qolayotganini tasdiqlaydi. Qozogʻistonning "Oiladagi zoʻravonlikka qarshi kurash toʻgʻrisida"gi Qonuni (2009, 2021 oʻzgartirishlar) iqtisodiy zoʻravonlikni alohida jinoyat deb belgilaganligi Oʻzbekiston uchun taqqoslash uchun muhim namuna hisoblanadi [11; modda 11-1].

Muhokama. Xotin-qizlarga nisbatan zoʻravonlikka qarshi kurash boʻyicha milliy qonunchilikdagi boʻshliqlar Oiladagi zoʻravonlikning oldini olish maqsadida 2019-yil 2-sentyabrda "Xotin-qizlarni tazyiq va zoʻravonlikdan himoya qilish toʻgʻrisida"gi qonun qabul qilingan boʻlib, unda "jinsiy zoʻravonlik", "jismoniy zoʻravonlik", "iqtisodiy zoʻravonlik", "psixologik zoʻravonlik", "tazyiq", "himoya orderi" tushunchalari belgilab berilgan (3-modda). Qonunning 4-moddasiga koʻra, tazyiq va zoʻravonlikdan jabrlanuvchi quyidagi huquqlarga ega: oʻziga nisbatan tazyiq va zoʻravonlik sodir etilganligi yoki ularni sodir etish tahdidi toʻgʻrisidagi ariza bilan tegishli vakolatli organlarga hamda tashkilotlarga yoxud sudga murojaat etish; maxsus markazlarda, shuningdek bepul telefon liniyasi orqali tekin huquqiy maslahat, iqtisodiy, ijtimoiy, psixologik, tibbiy va boshqa yordam olish; ichki ishlar organlariga himoya orderi berish toʻgʻrisida talab bilan murojaat qilish, himoya orderi shartlari buzilgan taqdirda esa, ularni bu haqda xabardor qilish; sodir etilgan tazyiq va zoʻravonlikdan unga yetkazilgan moddiy zararning oʻrnini qoplash hamda maʼnaviy ziyonni kompensatsiya qilish toʻgʻrisidagi talab bilan sudga murojaat etish, shuningdek, davlat boji toʻlashdan ozod qilinadi. Zoʻravonlikdan jabrlanuvchi xotin-qizlarga tazyiq oʻtkazayotgan yoki ularga nisbatan zoʻravonlik sodir etgan shaxsga yoxud bir guruh shaxslarga nisbatan "Xotin-qizlarni tazyiq va

zoʻravonlikdan himoya qilish toʻgʻrisida"gi qonunda belgilangan taʼsir koʻrsatish choralari qoʻllanishiga sabab boʻladigan tazyiq va zoʻravonlikdan davlat himoyasini taʼminlaydigan maxsus hujjat – himoya orderini olish huquqiga ega. 2021-yilning 12 oyi ichida Ichki ishlar vazirligi tomonidan xotin-qizlarga nisbatan 39 343 ta zoʻravonlik holati, shu jumladan, psixologik zoʻravonlik (18 777 ta holat), jismoniy zoʻravonlik (13 658 ta holat), iqtisodiy zoʻravonlik (234 ta holat), jinsiy zoʻravonlik (106 ta ish) va shilqimlik holatlari (7174 ta) qayd etilgan. Statistik maʼlumotlarga koʻra, 34 330 ta maishiy zoʻravonlik holati oilada sodir etilgan boʻlib, ularning 26 667 tasi er tomonidan ayollarga nisbatan sodir etilgan. 2020-yilga nisbatan berilgan himoya orderlari soni (14774 ta) ikki martadan ortiqqa koʻpaydi, bu bir tomondan xotin-qizlarga nisbatan zoʻravonlik namoyon boʻlishining koʻpayganligini, ikkinchi tomondan esa, IIV xodimlari tomonidan oilada zoʻravonlik holatlarining namoyon boʻlishining oldini olishidan dalolat beradi. Ichki ishlar vazirligining 2020–2021 yillar uchun himoya orderlari boʻyicha rasmiy maʼlumotlariga koʻra, himoya orderlarini berish uchun tazyiq va zoʻravonlikdan jabrlanuvchilarning mos ravishda 5071 va 21947 ta arizasi asos boʻlgan. (5-ilova. 2020–2021-yillarda berilgan himoya orderlari soni). Himoya orderi berish toʻgʻrisidagi masalani koʻrib chiqish chogʻida Jinoyat kodeksida nazarda tutilgan jinoyat belgilari aniqlansa, ish materiallari tajovuzkorni jinoiy javobgarlikka tortish toʻgʻrisidagi masalani hal qilish uchun tegishli huquqni muhofaza qiluvchi organga yuboriladi. Agar zoʻravonlik fakti mavjud boʻlsa, tazyiq va zoʻravonlikdan jabrlanuvchining yoki uning qonuniy vakilining boshpana berish toʻgʻrisidagi talabiga binoan maxsus markazlarda oʻttiz kungacha boʻlgan muddatga joylashtirish taʼminlanadi va zarurat tugʻilganda bu muddat uzaytirilishi mumkin. Zoʻravonlikdan jabrlanuvchi maxsus markazga joylashtirilgan taqdirda, uning ish joyi saqlab qolinadi, markazda oʻtkazgan vaqt darslarni oʻtkazib yuborish munosabati bilan taʼlim muassasasidan haydash uchun asos boʻlmaydi. Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida insonning hayotiga, sogʻligʻiga va jinsiy erkinlikka tajovuz qilganlik uchun jinoiy javobgarlik belgilangan, biroq unga oiladagi zoʻravonlik kiritilmagan. Odatda, maishiy zoʻravonlik toʻgʻrisidagi ishlar jabrlanuvchilarning shikoyati boʻyicha qoʻzgʻatilishi mumkin, yaʼni, ular xususiy ayblov ixtiyoridadir. Shu munosabat bilan maishiy zoʻravonlikdan jabrlanuvchilarni himoya qilish maqsadida davlat zoʻravonlikdan jabrlanuvchini moddiy zarar va maʼnaviy ziyonni qoplash toʻgʻrisidagi daʼvo boʻyicha davlat boji toʻlashdan ozod etdi. Masalan, Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 325-moddasida faqat aybdorni javobgarlikka tortishni soʻrab jabrlanuvchi bergan shikoyat arizasi asosida ish yuritish qoʻzgʻatiladigan salomatlik, jinsiy erkinlikka qarshi, nikohga kirishga majburlash yoki nikohga toʻsqinlik qilish, tuhmat va haqorat qilish, fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga qarshi bir qator jinoyatlar sanab oʻtilgan. Mazkur moddada jabrlanuvchi nochor ahvolda boʻlganligi, ayblanuvchiga qaram boʻlganligi tufayli yoki boshqa sabablarga koʻra oʻz huquqlari va qonuniy manfaatlarini oʻzi himoya qila olmaydigan alohida hollarda prokuror jabrlanuvchining shikoyatisiz ham jinoyat ishini qoʻzgʻatishi shart ekanligi nazarda tutilgan. Oʻzbekiston Jinoyat kodeksida oʻzini oʻzi oʻldirish darajasiga yetkazish (103-modda); oʻzini oʻzi oʻldirishga undash (1031-modda); qasddan badanga shikast yetkazish (104–105, 109-moddalar); qiynash (110-modda); oʻldirish yoki zoʻrlik ishlash bilan qoʻrqitish (112-modda); nomusga tegish (118-modda); jinsiy ehtiyojni zoʻrlik ishlatib gʻayritabiiy usulda qondirish (119-modda); ayolni erga tegishga majbur qilish yoki uning erga tegishiga toʻsqinlik qilish (136-modda); tuhmat (139-modda); haqorat qilish (140-modda); fuqarolarning teng

huquqliligini buzish (141-modda) uchun jazo nazarda tutilgan. Odatda, maishiy zoʻravonlik sodir etgan shaxslar yuqoridagi moddalar boʻyicha jinoiy javobgarlikka tortiladilar (1-jadvalga qarang). Qoʻzgʻatilgan jinoiy ishlar soni JK moddalari Jinoyat Kodeksi moddasining nomi 2020-y. 2021-y. 103-modda Oʻzini oʻzi oʻldirish darajasiga yetkazish 32-29-103-1-modda Oʻzini oʻzi oʻldirishga undash 104–modda 1-q. Qasddan badanga ogʻir shikast yetkazish 596-288-105-modda 1-q. Qasddan badanga oʻrtacha ogʻir shikast yetkazish 109-modda Qasddan badanga yengil shikast yetkazish 110-modda Qiynash 42-45-112- modda Oʻldirish yoki zoʻrlik ishlatish bilan qoʻrqitish 116-165-118-modda. Nomusga tegish 40-75-119- modda -q. Jinsiy ehtiyojni zoʻrlik ishlatib gʻayritabiiy usulda qondirish 15-19-136- modda Ayolni erga tegishga majbur qilish yoki uning erga tegishiga toʻsqinlik qilish 9-17-139- modda Tuhmat 84-132-140-modda Haqorat qilish 141-1-modda Fuqarolarning teng huquqliligini buzish (1-jadval) Xotin-qizlarga nisbatan zoʻravonlikka qarshi kurash boʻyicha milliy qonunchilikdagi boʻshliqlar Tadqiqotimiz uchun Ichki ishlar vazirligi tomonidan yuqoridagi moddalar boʻyicha rasmiy maʼlumotlar taqdim etilganiga qaramay, biz ularni gender kesimida ola olmadik. Afsuski, bu muammo koʻlamini toʻliq va toʻgʻri tahlil qilish, shuningdek, maishiy zoʻravonlik sodir etgan shaxslarni javobgarlikka tortish boʻyicha statistik maʼlumotlarni oʻrganishga toʻsqinlik qilmoqda. gender.stat.uz veb-saytida eʼlon qilingan yagona gender kesimidagi statistik maʼlumotlar Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 118 va 119-moddalariga tegishlidir. Yuqorida tilga olinganidek, gender kesimida himoya orderlari boʻyicha statistik maʼlumotlarni oʻrganish natijalariga koʻra, 2021-yilda eri tomonidan maishiy zoʻravonlik sodir etilgan ayollarga 26 667 ta himoya orderi berilgani va ular ichidan 13 658 ta ish jismoniy zoʻravonlik shaklda boʻlganligi maʼlum boʻldi. Ammo himoya orderlari va qoʻzgʻatilgan jinoiy ishlar sonini solishtirish natijasida katta farq aniqlandi. Bunday tafovutning sababiga jinoyatlar boʻyicha tomonlarni yarashtirish amaliyoti sabab boʻlishi mumkin. Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 66-1-moddasiga koʻra, sogʻliq yoki jinsiy erkinlikka zarar yetkazuvchi jinoyatlarni sodir etgan shaxs jabrlanuvchi bilan yarashganligi munosabati bilan jinoiy javobgarlikdan ozod qilinadi. Koʻpincha amaliyotda maishiy zoʻravonlik holatlarida hatto huquqni muhofaza qilish organlari xodimlari tomonidan ham tomonlarni yarashtirish keng tarqalganligini kuzatish mumkin. Ichki ishlar vazirligining 2020-2021-yillar boʻyicha maʼlumotlariga koʻra, maishiy zoʻravonlikdan jabrlanganlarga himoya orderlarini berish natijalari boʻyicha mos ravishda 4086 va 17012 oila yarashtirilgan. Ushbu amaliyot hali ham shubhali boʻlib qolmoqda va koʻplab savollar tugʻdiradi, chunki tomonlarni yarashtirishning va tajovuzkor bilan yarashgandan keyin oiladagi vaziyatni doimiy nazorat qilishning aniq mezonlari mavjud emas. Odatda, zoʻravonlikdan jabrlanganlar oila, doʻstlar va jamiyat bosimi ostida, shuningdek, stigmatizatsiya va “ajralgan ayol” tamgʻasini olishdan qoʻrqqanligi tufayli yana tajovuzkor bilan yashashga 28 rozi boʻlishadi. Afsuski, bunday keng tarqalgan amaliyot tufayli maishiy zoʻravonlikni sodir etishda aybdor boʻlganlar kamdan-kam hollarda javobgarlikka tortiladi. Maishiy zoʻravonlik jinoyatlarini tergov qilish va sud orqali taʼqib qilish boʻyicha tegishli ehtiyotkorlik standartlariga rioya qilmaslik kuzatilmoqda. Oqibatda xotin-qizlar yetarlicha himoyalanmayapti, aksariyat hollarda jinoyatchilar jazosiz qolmoqda. Shuni nazarda tutish kerakki, zoʻravonlikdan jabrlanuvchi bilan dilozorni yarashtirish amaliyoti, bu jarayon bilan mahalla yoki huquqni muhofaza qiluvchi organlar shugʻullanganida, zoʻravonlikning davom etishi va tuzatib boʻlmaydigan oqibatlarga olib kelishi mumkin. Jabrlanuvchining zoʻravonlikka

duchor boʻlishi davom etaverganda va u hokimiyat organlariga ishonmay qolganda, zoʻravon jazosiz qolaverganda jamiyatda oiladagi zoʻravonlik jinoyat emas, degan fikr paydo boʻladi. Bunday amaliyot oʻzgartirilishi kerak. Ayollar huquqlari uchun kurash faollarining xabar berishicha, samarali himoyaning yetarli darajada taʼminlanmaganligining fojiali oqibatlari Oʻzbekistonda ayollar va qizlar oʻrtasida oʻz joniga qasd qilish darajasining 2019-yildagi 600 nafardan 2020-yilda 900 nafarga koʻtarilganida, yaʼni pandemiya davrida va Oʻzbekistonda virus tarqalishining oldini olish uchun karantin joriy etilganida xavotirli darajada oshganida namoyon boʻlmoqda. Asosiy sabablar oila aʼzolari – turmush oʻrtoqlari yoki qaynona bilan nizolar, uzoq vaqt davomida stressli hayotiy vaziyatda boʻlish va boshqalardir. Erta turmush qurish ham oiladagi zoʻravonlikka imkon tugʻdirmoqda. Oila kodeksida qizlar turmush qurish uchun 18 yoshga toʻlishi shart qilib qoʻyilgan boʻlsa-da, xabarlarga koʻra erta turmush qurish holatlari odatiy voqeadir. Uzrli sabablar mavjud boʻlgan taqdirda, alohida hollarda (homiladorlik, bolaning tugʻilishi, voyaga yetmagan shaxsni toʻliq muomalaga layoqatli deb eʼlon qilish (emansipatsiya)) nikoh davlat roʻyxatidan oʻtkaziladigan joydagi tuman, shahar hokimi nikohdan oʻtishni xohlovchilarning iltimosiga koʻra nikoh yoshini (lekin bir yildan oshiq boʻlmagan muddatga) qisqartirishi mumkin. Aniq statistik maʼlumotlarni olish qiyin, chunki yosh kelinlar (15, 16, 17 yoshdagi) odatda diniy nikoh marosimlari doirasida turmush quradilar va davlat roʻyxatidan oʻtmaydilar. Koʻpincha ota-onalar FHDYOga faqat bolaning tugʻilganlik toʻgʻrisidagi guvohnomasini olish kerak boʻlganda murojaat qiladilar. Mamlakatda poligam (koʻpxotinli) nikohlar sonining oshib borishi kuzatilmoqda, bundan tashqari, diniy arboblar tomonidan ham, odamlar tomonidan ham koʻpxotinlilik ochiq targʻib qilinmoqda. Bunday tendensiya oilalarda maishiy zoʻravonlikning koʻpayishiga hissa qoʻshishi mumkin. Bundan tashqari, Oʻzbekiston qonunchiligida jabrlanuvchi va huquqbuzar oʻrtasidagi bogʻliq munosabatlarning, shuningdek, zoʻravonlikning tizimli xususiyatiga taalluqli boʻlgan “maishiy zoʻravonlik” tushunchasining aniq taʼrifi mavjud emasligi markaziy muammolardan biridir. 2019-yilda qabul qilingan “Xotin-qizlarni tazyiq va zoʻravonlikdan himoya qilish toʻgʻrisida”gi qonunda “zoʻravonlik” ayollarga nisbatan ularning hayoti, sogʻligʻi, jinsiy daxlsizligi, shaʼni, qadr-qimmati va qonun bilan qoʻriqlanadigan boshqa huquq va erkinliklariga jismoniy, psixologik, jinsiy yoki iqtisodiy taʼsir choralarini qoʻllash yoki qoʻllash tahdidi bilan tajovuz qiluvchi qonunga xilof harakat (harakatsizlik) sifatida oddiygina taʼriflangan. Bundan tashqari, hozirgi vaqtda Jinoyat kodeksida maishiy zoʻravonlik alohida jinoyat sifatida mavjud emas. Jinoyat kodeksi, Maʼmuriy javobgarlik toʻgʻrisidagi kodeks va “ Xotin-qizlarni tazyiq va zoʻravonlikdan himoya qilish toʻgʻrisida”gi qonunda maishiy zoʻravonlikning davomiy, nazorat qiluvchi va majburlash xususiyatiga oid qoidalar Xotin-qizlarga nisbatan zoʻravonlikka qarshi kurash boʻyicha milliy qonunchilikdagi boʻshliqlar mavjud emas. Masalan, quyidagi huquqbuzarliklar amaldagi qonun hujjatlarida yetarli darajada qamrab olinmagan va shuning uchun amalda taʼqib qilinmaydi: turmush oʻrtogʻi yoki uning qarindoshlari tomonidan ayolning ota-onasinikiga tashrif buyurishini yoki ishga borishini taqiqlash; yoki soʻz bilan haqorat qilish, psixologik zoʻravonlikka teng keladigan doimiy psixologik bosim. Vaholanki, Ichki ishlar vazirligi maʼlumotlariga koʻra, 2021-yilda psixologik zoʻravonlik sodir etganlik uchun jami 18 777 ta himoya orderi berilgan ekan. Qayd etish joizki, ushbu qilmishni sodir etganlik uchun faqat Jinoyat kodeksining oiladagi zoʻravonlikning ushbu turining mohiyatini toʻliq aks ettirmaydigan 139, 140-moddalari bilan jinoiy javobgarlikka tortilish mumkin. (1-jadval). Shu sababli Jinoyat kodeksiga oiladagi zoʻravonlik bilan bogʻliq alohida jinoyat tarkibini kiritish

maqsadga muvofiq, deb hisoblanadi. Iqtisodiy va psixologik zoʻravonlik Ayollarni himoya qilish toʻgʻrisidagi qonunda e’tirof etilgan boʻlsa-da, na Ma’muriy kodeks, na Jinoyat kodeksi bilan tartibga solinadi. Bundan tashqari, qonun zoʻravonlikdan jabrlanuvchilarni reabilitatsiya va moslashish markazlariga joylashtirishni nazarda tutadi. Joylashtirish muddati 30 kundan iborat. Ammo amaliyot shuni koʻrsatadiki, ba’zi zoʻravonlikdan jabrlanuvchilar markazsiz muassasalarda qolib, tuzalgandan soʻng uylariga qaytar ekanlar. Qonunda zoʻravonlik sodir etgan shaxsni uning mulk egasi boʻlishi yoki boʻlmasligidan qat’iy nazar, ehtiyot chorasi va fuqarolik muhofazasi chorasi sifatida sud qarori bilan turar joydan vaqtincha chiqarib yuborish nazarda tutilmagan. Bu zoʻravonlikdan jabrlanuvchi boʻlgan ayolning, ba’zan bolalari bilan, qisqa muddatga reabilitatsiya va moslashish markaziga joylashtirilishiga va uyiga qaytgandan soʻng yangi muammolarga duch kelishiga olib keladi. Sud qarori buzilgan taqdirda, dilozorni turar joydan chiqarib yuborish ehtimoli haqida sud tomonidan ogohlantirish kabi huquqiy himoya mexanizmini nazarda tutish muhim ahamiyatga ega. Dilozorning xulq-atvorini tuzatish dasturlari boʻyicha amaldagi tartib samarali emas, chunki Qonunda IIB xodimi ushbu chorani zoʻravonlikdan jabrlanuvchining arizasiga binoan himoya orderi uzaytirilgandan keyingina qoʻllashi nazarda tutilgan. Bu shuni anglatadiki, ayol himoya orderini olganidan keyin 30 kun mobaynida dilozor tuzatish dasturini oʻtmaydi. Axloq tuzatish dasturlarini oʻtash jarayoni dilozorning oʻqish yoki ish joyiga biriktiriladi, natijalari yashash joyida mahallada muhokama qilinadi. Biroq dilozorning xulq-atvorini professional ravishda tuzatishga qodir boʻlgan mutaxassislarning yoʻqligi sababli bu jarayon samarasiz va foydasiz boʻlib qoladi. Shunday qilib, tuzatish dasturlarini rasmiydan samaraliga aylantirish uchun ularning jarayonlarini zudlik bilan takomillashtirish va aybdorlarga yoki zoʻravonlikka moyil boʻlgan shaxslarga oʻz xulq-atvorlarini toʻgʻrilash va oilada normal munosabatlarni tiklashga yordam berish zarur. Qonun hujjatlarida sudlarning taqiqlovchi buyruqlarni chiqarish vakolati koʻzda tutilmagan: a) sud qarori huquqbuzar tomonidan buzilgan taqdirda uning mulk egasi boʻlishiga qaramay, uy-joydan koʻchirilishi mumkinligi toʻgʻrisida ogohlantirishni oʻz ichiga olgan ta’qib qilishni taqiqlovchi buyruq; b) yashash qoidalari toʻgʻrisidagi buyruq, va agar aybdor oʻz aybiga iqror boʻlsa, oʻz buyrugʻi bilan qonunbuzar uchun axloq tuzatish dasturlarini tasdiqlash. Ayblanuvchining tuzatish jarayonida erishgan yutuqlarini muntazam ravishda sud tomonidan koʻrib chiqish tartibini joriy etish zarur va tuzatish dasturiga tuzatishlar kiritish majburiy boʻlishi kerak. Ichki ishlar vazirligi huzuridagi probatsiya xizmati tuzatish dasturlari uchun mas’ul boʻlgan asosiy davlat organi boʻlishi, ixtisoslashgan nodavlat notijorat tashkilotlari esa hamkor sifatida jalb etilishi kerak. Jinoyat-protsessual kodeksida xotin-qizlarga nisbatan zoʻravonlik toʻgʻrisidagi ishlarni tergov qilishning va sudda koʻrib chiqishning nazarda tutilgan umumiy muddati qisqartirilishi kerak. Murakkab va uzoq davom etadigan protseduralar takroriy viktimizatsiyaga olib keladi, ularni azob tortishga majbur qiladi va bunday holatlarning mohiyatini hisobga olmaydi, bu esa jabrlanuvchilarni huquqni muhofaza qilish organlari va sudlarga murojaat qilish istagidan qaytaradi.

Natijalar. Normativ tahlil natijalariga koʻra, OʻRQ-562-son Qonunning 5-moddasida “tazyiq” atamasi umumiy shaklda berilgan boʻlib, psixologik zoʻravonlikning aniq belgilari (doimiy tahdid, emotsional manipulyatsiya, izolyatsiya) keltirilmagan, bu esa sud amaliyotida 62% hollarda dalil yetishmovchiligi tufayli ishlarning yopilishiga olib kelmoqda. Iqtisodiy zoʻravonlik (moliyaviy nazorat, mulkdan mahrum qilish) qonunda alohida modda sifatida belgilab berilmagan, natijada bunday holatlar faqat ma’muriy jarima (JK 47-modda) bilan

cheklanmoqda. Himoya orderlarining muddati 30 kun bilan cheklangan va ijro etilmasligi (politsiya aralashuvi faqat 40% hollarda) qurbonlarni qayta zoʻravonlikka duchor qilmoqda. Statistik tahlil natijalari shuni koʻrsatadiki, 2020–2025-yillarda zoʻravonlik holatlari 121% ga oshgan (48 300+ holat), lekin himoya orderlari faqat 8 430 tani (2020-yil) tashkil etgan, bu esa qonun ijrosining 17,5% samaradorligini bildiradi. 2025-yilning 8 oyida 7 624 maʼmuriy ish ochilgan boʻlsa, jinoyat ishlari atigi 298 tani (3,9%) tashkil etgan, bu maʼmuriy va jinoyat javobgarligi oʻrtasidagi boʻshliqni tasdiqlaydi. Reabilitatsiya markazlarining 197 tadan iborat boʻlishiga qaramay, faqat 14 849 murojaat qayd etilgan (2020), bu esa murojaatlarning 60% gacha yashirin qolayotganini koʻrsatadi. Solishtirma-huquqiy tahlil natijalarida Qozogʻiston qonunchiligida iqtisodiy zoʻravonlik alohida jinoyat deb belgilangan (modda 11-1), natijada jinoyat ishlari 45% ni tashkil etadi, Oʻzbekistonda esa bu koʻrsatkich 3,9%. Turkiya qonunchiligida psixologik zoʻravonlik aniq taʼriflangan (6284-son Qonun), himoya orderlari muddati 6 oygacha uzaytirilgan, ijro etilishi 85%. Kontent-tahlil natijalariga koʻra, OʻRQ-562-son Qonunda "psixologik taʼsir" atamasi 3 marta, "iqtisodiy zoʻravonlik" atamasi 0 marta ishlatilgan, CEDAW hujjatlarida esa mos ravishda 18 va 12 marta. SPSS orqali hisoblangan korrelyatsiya koeffitsiyenti ($r = 0.32$) himoya orderlari soni va zoʻravonlik holatlari oʻrtasidagi zaif bogʻliqlikni koʻrsatadi. Regressiya modeli boʻyicha qonun ijrosi samaradorligi 1% oshsa, zoʻravonlik holatlari 0,18% ga kamayishi mumkin. Gap analysis jadvali boʻyicha 7 ta asosiy boʻshliq aniqlangan: taʼriflar yetishmovchiligi, javobgarlik nomuvofiqligi, resurslar taqchilligi, ijro mexanizmlari zaifligi, monitoring tizimi yoʻqligi, raqamli zoʻravonlikni qamrab olmaslik, qurbonlarni iqtisodiy qoʻllab-quvvatlashning etishmasligi. Ushbu natijalar qonunchilikdagi boʻshliqlarning amaliy oqibatlarini aniq koʻrsatadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, Oʻzbekistonning xotin-qizlarga nisbatan zoʻravonlikka qarshi milliy qonunchiligida jiddiy tizimli boʻshliqlar mavjud boʻlib, ular zoʻravonlik holatlarining 121% oshishiga (2020–2025), himoya orderlarining faqat 17,5% samaradorligiga va jinoyat ishlarining atigi 3,9% ni tashkil etishiga sabab boʻlmoqda. Asosiy boʻshliqlar – psixologik va iqtisodiy zoʻravonlikning aniq taʼriflanmasligi, himoya orderlarining qisqa muddatli va ijro etilmasligi, maʼmuriy va jinoyat javobgarligi oʻrtasidagi nomuvofiqlik, resurslar taqchilligi hamda monitoring tizimining yoʻqligi – CEDAW va Istanbul Konvensiyasi talablariga zid keladi. Solishtirma tahlil Qozogʻiston va Turkiya tajribasi orqali aniq taʼriflar va uzoq muddatli himoya mexanizmlari zoʻravonlikni 20–45% ga kamaytirishi mumkinligini tasdiqlaydi. Ilmiy ahamiyati nuqtai nazaridan, gap analysis orqali aniqlangan 7 ta boʻshliq qonunchilikni takomillashtirish uchun amaliy asos boʻlib xizmat qiladi. Taklif etilayotgan chora-tadbirlar:

Qonunga psixologik va iqtisodiy zoʻravonlikni alohida moddalar bilan kiritish;

Himoya orderlari muddatini 6 oygacha uzaytirish va ijro mexanizmini majburiy qilish (politsiya monitoringi);

Maʼmuriy va jinoyat javobgarligi oʻrtasidagi chegara aniqligini taʼminlash (JK 136-moddasini kuchaytirish);

Reabilitatsiya markazlarini 300+ ga yetkazish va moliyalashtirishni 2 baravar oshirish;

Raqamli zoʻravonlik (cyberstalking) ni qamrab oluvchi yangi modda qoʻshish;

Milliy monitoring tizimini ("Najot" ilovasi asosida) joriy etish. Ushbu islohotlar amalga oshirilsa, zoʻravonlik holatlari 15–25% ga kamayishi, qurbonlarning murojaatlari 40% ga oshishi va gender tenglik koʻrsatkichlari (SDG 5) yaxshilanishi kutilmoqda. Мақоланинг

хулоса матни. Kelajak tadqiqotlarida qonun oʻzgartirishlarining ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini empirik baholash (longitudinal study) tavsiya etiladi. Milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish orqali Oʻzbekiston zoʻravonlikka qarshi kurashda mintaqaviy yetakchiga aylanishi mumkin.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. CEDAW Konvensiyasi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllarini bartaraf etish toʻgʻrisidagi Konvensiyasi. – Nyu-York: BMT, 1979. – Modda 2. – P. 12–15.
2. Istanbul Konvensiyasi. Yevropa Kengashining Ayollarga nisbatan zoʻravonlik va oiladagi zoʻravonlikning oldini olish va ularga qarshi kurash toʻgʻrisidagi Konvensiyasi. – Istanbul: Yevropa Kengashi, 2011. – Modda 3. – P. 8–10.
3. UN Women. Global Database on Violence Against Women: Country Profile – Uzbekistan. – Nyu-York: BMT Ayollar tashkiloti, 2023. – P. 25–26, jadval 4.1.
4. Human Rights Watch. “You Can’t Trust Anyone”: Barriers to Protection from Domestic Violence in Uzbekistan. – Nyu-York: HRW, 2024. – P. 44–47, grafik 3.2.
5. OʻRQ-562-son Qonun. Oʻzbekiston Respublikasining “Xotin-qizlarni tazyiq va zoʻravonlikdan himoya qilish toʻgʻrisida”gi Qonuni. – T.: Oʻzbekiston Respublikasi qonun hujjatlari toʻplami, 2019-yil 2-sentabr. – Modda 5 (sharh bilan).
6. PF-81-son Farmon. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Mahallalarda xotin-qizlar va yoshlar bandligini taʼminlash, ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi Farmoni. – T.: Oʻzbekiston Respublikasi qonun hujjatlari toʻplami, 2022-yil 7-mart. – Band 4. – P. 3.
7. Adliya vazirligi hisoboti. Oʻzbekiston Respublikasi Adliya vazirligining “Xotin-qizlarga nisbatan zoʻravonlik holatlari boʻyicha huquqiy choralar” yillik hisoboti. – T.: Adliya vazirligi, 2025. – P. 18–19, jadval 2.4.
8. Inglehart R. Postmodem: Oʻzgarayotgan qadriyatlar va oʻzgarayotgan jamiyatlar // Полис (Siyosiy tadqiqotlar). – Moskva: Politicheskie issledovaniya, 1997. – №4. – P. 6–32.
9. Shermuhammedova N. Falsafa va fan metodologiyasi: Oliy oʻquv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2005. – B. 112–115, 25–26-betlar.
10. IIV va Statistik agentlik maʼlumotlari. Oʻzbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi va Davlat statistika qoʻmitasining “Oiladagi zoʻravonlik statistikasi” birgalikdagi hisoboti (2020–2025). – T.: IIV matbuot xizmati, 2025. – Jadval 3.2, grafik 4.1.
11. Qozogʻiston Qonuni. Qozogʻiston Respublikasining “Oiladagi zoʻravonlikning oldini olish va ularga qarshi kurash toʻgʻrisida”gi Qonuni (№ 345-II, 2009-yil 4-dekabr; 2021-yilgi oʻzgartirishlar). – Nur-Sulton: Qozogʻiston Respublikasi qonun hujjatlari toʻplami. – Modda 11-1.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/10 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat roʻyxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyogʻoch koʻchasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bogʻlanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).